

BIJLAGE 1

Het verhaal van Geryt, een jongen uit middeleeuws Hattem rond het jaar 1460

I De vis wordt duur betaald! (*dit gedeelte voorlezen voor de museumles*)

Het is nog donker als Geryt zijn ogen open doet. Hij blijft even stil liggen in de warme bedstee. Het ruikt lekker vertrouwd naar slaap en zweetvoeten.

Zo voorzichtig mogelijk wringt hij zich tussen zijn broertje en zusje uit, die vannacht dicht tegen hem aan zijn gekropen. Hij glijdt tussen de dikke bedgordijnen door en laat zich met zijn voeten op de ruwe houten vloer zakken. Meteen loopt er een rilling over zijn rug. Het is aardig fris zo in zijn ondergoed op de tochtige zolder. Op de tast trekt Geryt zijn kleren aan: hoge kniekousen, een korte pofbroek, waar hij zijn hemd een beetje in propt, een blouse en daaroverheen een leren wambuis. Hij steekt zijn mes in zijn zak. Dan zet hij pas zijn lekkere, warme slaapmuts af. Rolt deze op en stopt hem ook in zijn zak, want die zal hij straks nodig hebben.

Hij sluipt via de houten trap naar beneden. Het valt niet mee om dat zachtjes te doen, want de treden kraken verschrikkelijk. Gelukkig slapen vader en moeder altijd heel diep. Het gordijn van de bedstee is nog dicht, dus ze kunnen hem niet zien.

Pfff, hij is beneden. Het stro op de aarden vloer ritselt zachtjes onder zijn leren schoenen. Hij voelt voor de zekerheid in zijn zak of zijn mes er nog zit. Heel voorzichtig draait hij de sleutel om in het slot van de deur. Dan de grendel nog. Gelukkig is het ijzer goed geolied. Geen gepiep, geen geknars.

Geryt glipt de straat op en kijkt goed om zich heen. Mooi zo, de stadswacht met zijn lantaarn is nergens te bekennen. Het begint langzaam licht te worden. Hij ziet de windvaan van 'De Dikke Tinne', het kasteel van Hattem, boven de huizen uit steken. De vaan wijst naar het oosten, maar wind is er eigenlijk niet.

'Bimbam, bimbam'. Daar luidt de dageraadklok van de Andreaskerk al. 'Vijf uur', denkt Geryt. Hij loopt de Allershoek uit via de Markt en de Kruisstraat naar de Dijkpoort. De poortwachter steekt net de grote sleutel in het slot van de zware eikenhouten deur van de stadspoort. "Zo, Geryt Jans", bromt hij.

Geryt ziet hem denken: 'Wat spookt die knul hier zo vroeg uit?' Maar de poortwachter zegt niks en laat hem naar buiten, de stad uit. Hij glipt langs de vissers die al stonden te wachten tot de poort open zou gaan. Dat is waar ook, er is markt vandaag. Een paar vissers staan te kleumen en eentje spert zijn mond wagenwijd open in een enorme gaap.

Geryt is nu buiten de veilige bescherming van de stadsmuur. Weer loopt er een rilling over zijn rug, maar ditmaal niet alleen van de kou. Boven de Hoenwaard en de haven hangt een dikke laag mist. Er zijn maar een paar koeien op de gemeenschappelijke weide zichtbaar en gelukkig niet die van henzelf. Stel je voor dat het dier hem zou herkennen! De steenoven is al helemaal niet te zien. De mist komt Geryt goed uit, vooral als je iets te verbergen hebt. Als je een stroper bent bijvoorbeeld. Iedereen weet dat alleen de leden van de vissersgilde vis mogen vangen. Maar vandaag is het een bijzondere dag. Het is zijn laatste dag als kind. Morgen gaat hij in de leer. Dan is het uit met spelen en kwajongensstreken uithalen. Misschien als het kermis is kan hij nog eens meedoen met

katknuppelen of boogschieten, maar morgen wordt hij leerjongen bij meester Bernt metselaar. Daar moet hij werken van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat.

Hij moet alle klusjes doen die meester Bernt hem opdraagt. En tegelijkertijd goed opletten, want hij moet het vak leren. Dat zal heus niet gemakkelijk zijn! Maar toch kijkt Geryt er naar uit. Hij is al elf. Het is de hoogste tijd dat hij gaat werken voor de kost. Nu hij zeker weet dat hij niet bij zijn eigen vader, meester Jan Hermens timmerman, in de leer gaat, is hij van plan de beste metselaar van Hattem te worden. Eerst zal hij als leerling niets verdienen, maar al gauw krijgt hij dan een paar duiten per dag en een meester metselaar verdient zelfs acht duiten per dag!

Maar eerst nog een laatste avontuur. Niet zomaar een streek uithalen, maar iets doen wat echt gevaarlijk is. In gedachten hoort hij zijn moeder zuchten: 'Jij groeit nog eens op voor galg en rad!' Zo vaak als zijn vader hem al niet een pak slaag heeft gegeven. Laatst nog. De buurman moest een keer heel nodig en zat net te poepen boven de stadsgracht. Geryt had een grote steen in het water gegooid. Je had hem moeten horen brullen toen het water tegen zijn billen aanspatte. Geryt had zich een bult gelachen.

Maar goed, dat is maar kattenkwaad. Waar hij nu mee bezig is, dat is echt gevaarlijk. Hij weet dat niet alleen vissers hun fuiken uit zetten maar ook stropers. De stropers hebben een speciale plek, net een stukje buiten de stadsmuur tussen het riet. Die zetten 's nachts de fuiken uit en 's ochtends komen ze deze leeg halen. Dus als hij nou eens eerder dis dan de stropers, dan kan hij misschien wel een fuik leeghalen. Zo zal hij de dief bestelen, is dat geen goede mop?

Aan het einde van de steiger ziet hij 't bootje liggen. Hij loopt in snelle pas over de steiger en kijkt om zich heen of niemand hem ziet. Opeens krijst er een meeuw. Geryt schrikt op, zijn hart gaat te keer. Hij voelt zich zo opgewonden dat hij haast geen adem krijgt. In een flits ziet hij het strenge gezicht van zijn vader voor zich. Hij denkt aan de burgemeester, aan de schout en aan misdadigers die aan de galg bungelen. Hij schudt met zijn hoofd om die gedachten weg te jagen. Hij stapt gauw in het bootje en begint te roeien. Langzaam verdwijnt Geryt in de mist en na een stuk roeien is hij eindelijk waar hij wezen moet. De boot ritselt langs het riet en raakt de kant van de oever. Snel doet hij zijn schoenen, pofbroek en kousen uit en pakt zijn mes en de slaapmuts uit zijn zak. Heel voorzichtig sluipt hij door het riet. Geryt bijt op zijn lippen want het water is flink koud. Iets verderop liggen de fuiken. Geryt pakt zijn mes en snijdt het touw van de deksels van de fuik los. Hij staat op zijn tenen en graait met zijn handen. De palingen spartelen flink. Eindelijk heeft hij er één gevangen en wikkelt hem in zijn slaapmuts. Geryt probeert nog een paling te vangen, maar juist op dat moment hoort hij in de verte stemmen. Verschrikt kijkt hij op, gauw stopt hij zijn slaapmuts in zijn wambuis. Hij wordt helemaal warm van binnen. Van trots, maar ook van angst en schaamte. Hij is een dief en een stroper. War zal zijn vader kwaad zijn. Er staat hem een ongelofelijk pak rammel te wachten. Hij hoopt dat zijn moeder zo blij is met de vangst, dat zijn wandaad vergeten en vergeven zal worden. Zo snel als hij kan klimt hij in de boot en trekt haastig zijn kousen, pofbroek en schoenen aan. Hij moet nu roeien voor zijn leven, want de stemmen zijn vlakbij. De paling onder zijn wambuis spartelt flink en Geryt slaakt zachtjes een gil. Het lijkt net of de paling hem bijt. Gauw gooit hij de muts in de hoek van de boot en het spartelen houdt op. In de verte ziet hij de steiger uit de mist tevoorschijn komen. Hij is er bijna. Zachtjes meert hij aan, stopt zijn slaapmuts met inhoud onder zijn wambuis en loopt richting de stadsmuur. Hij moet weer naar de Dijkpoort om de stad in te kunnen.

Een eindje verderop zijn timmerlui druk bezig met het bouwen van een stellage. Je hoort geklop, gezaag en getimmer. De stellingen zijn nodig zodat de metselaars straks bij de muur kunnen. De muur aan de waterkant moet namelijk opgehoogd worden.

Bij de Dijkpoort is het nu een drukte van belang. Vissers en vissersvrouwen zijn bezig met hun vangst. De poortwachter houdt alles goed in de gaten. Gelukkig mag Geryt gewoon doorlopen.

Aan het eind van de Kruisstraat ziet hij de Markt. Daar staan de vissersvrouwen achter de visbank met hun verse kabeljauw, haring en paling. 'Moeder hoeft nu geen vis te halen', denkt Geryt. Iets verderop staan een paar boeren, die hun oogst verkopen. Hun manden vol groente zien er altijd mooi uit: kolen, pastinaken, rapen, bieten, uien, bonen, radijzen, ze hebben van alles. Maar Geryt is niet zo dol op groente. Hij eet het liefst vlees en vis. In de hoek staan een aantal schapen aan een touw vastgebonden. Deze worden ook verkocht. Er staat ook een messenmaker, die goede zaken doet. De handelaren prijzen hun waren luidkeels aan.

Maar hij moet voort maken. Het is niet handig om over de Markt te lopen met een kriebelende paling onder zijn wambuis. Dus loopt hij met een omweg naar huis. Hij duikt linksaf de Knorrenburgerstraat in. Dan rent hij rechtsaf door de Tweede Steeg naar de Ridderstraat en gaat hierin linksaf. Bij de Sint Joriskapel, de kapel met het beeld van de ridder naar wie de Ridderstraat genoemd is, slaat hij een kruisje. Door het Warme Land, over het Kerkhof, achter de kerk langs en door een poortje komt hij in de Zaksteeg. Meteen zit hij in het schemerduister, onder de uitstekende bovenverdiepingen van de huizen. Het lijkt wel of de verdiepingen naar elkaar toe groeien.

Geryt slaat geen acht op de drukte en het lawaai. Hij is gewend aan de geluiden die uit de werkplaatsen komen. Handig ontwijkt hij de mensen die langs hem wringen op de hoge gedeeltes van de straat. Op de lage gedeeltes ga je namelijk niet lopen, daar ligt zoveel troep en viezigheid. Opeens hoort hij een woedende kreet en een luid gevloek. Een vrouw heeft een pispot leeggegooid vanuit de bovenverdieping van haar huis. Zo op het hoofd van een voorbijganger. De mensen die het zien, lachen zich rot. Geryt heeft geen medelijden met de man. Had hij maar beter moeten opletten. Dat doet Geryt ook altijd, want voor je het weet sta je in de drek. Of, nog erger, je struikelt over afval of over een rat en lig je met je er met je gezicht in. Of je botst tegen één van de schreeuwende houtventers en marskramers, die hun hele handel op hun rug dragen. Je moet gewoon uitkijken waar je loopt!

Geryt wil net naar zijn huis in de Allershoek lopen als er een verschrikkelijk gekrakeel losbarst. Gegil en geschreeuw, woedende stemmen. "Houd de dief, houd de dief!", hoort hij. Geryt slikt, zijn maag krimpt ineen. Hij is ontdekt! Zijn hand gaat als vanzelf naar de bult onder zijn wambuis, die verraadt dat daar zijn buit zit. Hij wordt helemaal benauwd en staat van angst stil. Maar niet voor lang. Hij zet het op een lopen. Hij rent verder de Koestraat door en de Zuidwal over naar de Dorpspoort, die open staat.

Hij vliegt langs de poortwachter, in zijn haast valt er iets uit zijn broek. Hij kijkt verschrikt om, maar ziet niets. Het is daar zo'n drukte dat Geryt niet gezien wordt. Er lopen handelaren uit Wezep en Oldebroek schreeuwend rond, die hun waren proberen te verkopen. De poortwachter heeft het te druk met allerlei mensen die de stad in willen. Boven hen uit hoor je de schrille stem van een keisnijder, die een verwarde vrouw aan

een touw meevoert. De keisnijder roept dat hij de steen uit haar hoofd zal halen die maakte dat ze gek is geworden. De man en de gekke vrouw komen in ieder geval de stad niet in. Tussen de kopers lopen zakkenrollers en buidelsnijders met van die gluisperige koppen. Buiten de stadspoort zit een bedelaar. Geryt kijkt om zich heen of hij een goede schuilplaats ziet. Opeens bedenkt Geryt waar hij zich kan verschuilen. Hij rent door de Dorpspoort, de stad weer in. De poortwachter schreeuwt hem na, maar Geryt is allang weg. Hij rent richting de molen, waar molenaar Jan de Zoete net weer naar binnen stapt. Geryt ziet zijn kans schoon en kruipt achter een van de stiepen aan de kant waar de wieden gevaarlijk dicht langs zwiepen. Hier ben ik veilig, denkt Geryt. Hier durft niemand te komen en hier mag ook niemand komen van de molenaar, want dat is levensgevaarlijk. Je zult maar een klap van de molen krijgen. Hij hoort stemmen. Heel stilletjes maakt Geryt zich klein en houdt zijn adem in. Hij blijft net zo lang zitten totdat de stemmen zijn verdwenen.

Zijn hart bonst in zijn keel. "Denk na, Geryt, denk na", zet hij tegen zichzelf, maar het lukt niet om kalm te worden. Als hij gepakt wordt, wat dan? De hand, waarmee hij diefstal heeft gepleegd, zal worden afgehakt. Hij zal gebrandmerkt worden als een dief, met het merkteken van de stad op zijn voorhoofd. Hij zal de schande altijd met zich meedragen. En de boete van honderdduizend stenen zal zijn vader aan de bedelstaf brengen. Oh, oh, oh, wat heeft hij toch gedaan? Wat moet hij nu?

Geryt trekt zijn knieën op en laat zijn hoofd zakken. Hé, hij voelt zijn zakmes niet in zijn broekzak. Hij graait met zijn hand, maar geen mes. Ook dat nog! Nu heeft hij ook nog zijn mes verloren. Hij drukt de paling, die nog onder zijn wambuis zit, tegen zich aan. Maar daarin vindt hij geen troost. Hij voelt zich bang en eenzaam.

Hoe loopt het af met Geryt? Waar is zijn mes gebleven? Zal heel Hattem achter hem aan zitten? En als ze hem te pakken krijgen, wat zal zijn straf dan zijn?